

УДК 368(477)

Сукач О. М., Сарана Л. А.¹

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Страховий ринок тісно пов'язаний з економікою країни, а в результаті економічних перетворень, що відбуваються в державі, його роль постійно зростає. У статті досліджено методологічний підхід до дефініції «страховий ринок», відображена структура українського страхового ринку, здійснено оцінку ключових показників розвитку страхового ринку в умовах економічних реформ. На основі аналізу показників і тенденцій страхового ринку України обґрунтовано динамічність українського страхового ринку та визначено, що він є одним із найбільш динамічних сегментів економіки, найважливішою частиною її фінансово-інвестиційного механізму для розв'язання соціальних проблем. Запропоновано заходи щодо подальшого регулювання й розвитку страхового ринку в Україні.

Ключові слова: *страховий ринок, страхова премія, страхування, ризик, страхувальник, фінансові ресурси, фінансові інструменти.*

ВСТУП

Сучасний економічний розвиток держав супроводжується ризиками, що виникають під впливом екзогенних і ендегенних чинників. З метою запобігання виникнення ризику або його мінімізації у світовій практиці застосовують страхування як можливість відшкодування економічних збитків від стихійних лих, промислових аварій і катастроф, забезпечення інтересів юридичних і фізичних осіб при настанні непередбачених та несприятливих подій тощо. Страхування є одним зі стратегічних секторів економіки, адже воно сприяє акумулюванню заощаджень у вигляді страхових премій і перетворенню їх у інвестиції. Перевагою страхового захисту є не лише захист майнових інтересів підприємств і громадян, але й розв'язання значної кількості макроекономічних завдань держави.

Страхова діяльність відрізняється своєрідністю, обумовленою характером послуг, пропонованих страховими організаціями. Сьогоднішні реалії України вимагають від уряду створення єдиної страхової системи, що сприятиме комплексному забезпеченню розвитку страхового ринку з урахуванням світових тенденцій і дотримання міжнародних стандартів.

¹ Рецензент – д. е. н., доцент Яценко О. В.

Серед основних проблем недостатньої ефективності українського страхового ринку доцільно виокремити такі:

- відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів;
- низький рівень фінансового потенціалу страхових компаній;
- невідповідність якості та форм збуту страхових продуктів європейським стандартам.

Але окрім внутрішньострахових проблем існує низка зовнішніх факторів, зокрема перманентне скорочення платоспроможності підприємств і громадян, невідповідність нормативно-правової та регулюючої бази, значна монополізація страхових компаній тощо. У сукупності зазначені фактори негативно відображаються на загальному розвитку страхового ринку України.

Страховання в цілому відображає рівень розвитку економіки й рівень доходів населення. Таким чином, страхування сприяє технологічному, економічному розвитку, стабільності в соціальній сфері, адже зменшує залежність матеріального й майнового стану від непередбачуваних подій.

Проблеми функціонування й розвитку страхового ринку постійно перебувають у полі зору науковців. Так, вагомий внесок у розвиток теорії страхування та страхового ринку зробили Базилевич В., Внукова Н., Осадець С., Ткаченко Н., Фурман В. та інші. Сучасний стан і перспективи європейської інтеграції вітчизняного страхового ринку вивчали Д. Дема, О. Віленчук, В. Грищенко, І. Дем'янюк, А. Филонюк, А. Шойхеденко.

За часів незалежності України науковці зробили вагомий внесок у дослідження страхового ринку. Однак недостатньо вивченими залишаються питання специфіки функціонування страхового ринку та його сегментів, тенденцій розвитку ринкового середовища.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основна мета статті полягає в дослідженні сучасних тенденцій функціонування страхового ринку в Україні, виокремленні вітчизняних проблем і обґрунтуванні напрямів удосконалення та перспектив розвитку українського страхового ринку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Страховий ринок являє собою певну сферу грошових відносин, у якій об'єктом купівлі-продажу є страхові послуги. Узагальнення теоретичних аспектів дослідження страхового ринку дозволило визначити його як економічну систему, що регулюється співвідношенням попиту на страхові послуги й пропозицією страхового захисту. В сучасній науковій літературі визначення страхового ринку має різні трактування, що залежить від підходу вчених до його дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Погляди вчених щодо дефініції «страховий ринок»

Автор	Розкриття поняття
В. Д. Базилевич [4]	Складна багатофакторна, динамічна, відповідним чином структурована система економічних відносин, що виникають з приводу забезпечення потреби в страховому захисті.
О. О. Гаманкова [1]	Страховий ринок як цілісне утворення не може бути повністю зарахований до ринку фінансових послуг, оскільки та його частина, що пов'язана із торгівлею страховими капіталами, перебуває поза межами ринку фінансових послуг, вона належить до фінансового ринку.
О. В. Козьменко [3]	Система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті.
Н. В. Ткаченко [6]	Страховий ринок – це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею-продажем страхових послуг.
С. С. Осадець [5]	Сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їхньої купівлі-продажу.
В. М. Фурман [7]	Система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.

Джерело: узагальнено авторами

Отже, враховуючи специфіку, властиву страхуванню, з позицій інституціональної теорії та узагальнюючи погляди вчених, страховий ринок можна охарактеризувати як сукупність різноманітних інститутів і механізмів, спрямованих на зниження втрат учасників страхового ринку.

Як будь-яка економічна категорія страховий ринок має свою структуру, що змінюється під впливом економічних трансформацій, які відбуваються в державі. Отже, структурою страхового ринку вважають відтворювальні зв'язки в процесі страхування й пропорції між різними інститутами, суб'єктами (страхові компанії та страхувальники) й об'єктами (види і технології страхування) ринку [4].

Важливим суб'єктом страхового ринку є держава, яка за допомогою правових інструментів здійснює регулювання діяльності інших учасників страхового ринку. На рівні з державою учасниками ринку виступають страховики й страхувальники, які можуть бути представлені фізичними та юридичними особами, що на підставі визначених законом норм і нормативів здійснюють купівлю-продаж страхових продуктів. Поряд із покупцями й продавцями діють страхові посередники (брокери, агенти), які від імені страхової компанії реалізують страховий продукт.

Стан страхового ринку, рівень його інтеграції та затребуваність характеризуються обсягами страхових премій і страхових виплат. Вагомого значення у визначенні стабільності ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів і страхових резервів тощо.

Загальна кількість страхових компаній (СК) в Україні станом на 01.01.2016 становила 361 од. [8] (табл. 2), скоротившись за період дослідження на 20,8 % (-90,0 од.); значного скорочення зазнали СК Life (-26,9 %). Однак доречно зазначити, що попри значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій (99,9 %) акумулюють 200 СК non-Life та 20 СК Life.

Обсяг сформованих резервів станом на 01.01.2016 становив 18,4 млрд грн (+61,6 % у порівнянні із 2010 р.), також відмічено зростання за період дослідження активів страховиків на 34,3 %.

Таблиця 2

Показники стану страхового ринку України за 2010–2015 рр.

Стаття	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Зміна, % 2015/2010
Загальна кількість страхових компаній	456,0	442,0	414,0	407,0	382,0	361,0	-20,8
у т. ч. СК non-Life	389,0	378,0	352,0	345,0	325,0	312,0	-19,8
у т. ч. СК Life	67,0	64,0	62,0	62,0	57,0	49,0	-26,9
Валові страхові премії, млн грн	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	28,8
Валові страхові виплати, млн грн	6104,6	4864,0	5151,0	4651,8	5065,4	8100,5	32,7
Обсяг сформованих страхових резервів, млн грн	11 371,8	11 179,3	12 577,6	14 435,7	15 828,0	18 376,3	61,6
Загальні активи страховиків, млн грн	45 234,6	48 122,7	56 224,7	66 387,5	70 261,2	60 729,1	34,3
Активи, визначені ст. 31 ЗУ «Про страхування», млн грн	27 695,0	28 642,6	48 831,5	37 914,0	40 530,1	36 418,8	31,5

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

Проте 2015 р. обсяг загальних активів страховиків зменшився на 13,6 % у порівнянні із 2014 р., а величина активів, визначених відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування» [2], зменшилась на 4111,3 млн грн. Означена ситуація склалась внаслідок

зменшення кількості страхових компаній і списання неліквідних активів із балансів страховиків.

Але, незважаючи на скорочення кількості компаній, обсяг валових премій збільшився на 28,8 % у 2015 р. порівняно з 2010 р., а приріс виплат становив 32,7 %.

Основне збільшення страхових премій відбулося за такими видами: страхування вантажів і багажу (збільшення валових страхових платежів) на 93,0 % і автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») на 20,0 % [9].

Частка валових страхових премій на ринку у відношенні до ВВП у звітному періоді становила 1,5 % (-0,2 в. п. у порівнянні з 2014 р.). Загалом за 2010–2015 рр. розмір страхових премій зріс, але їхня частка у ВВП 2015 р. є найменшою (рис. 1).

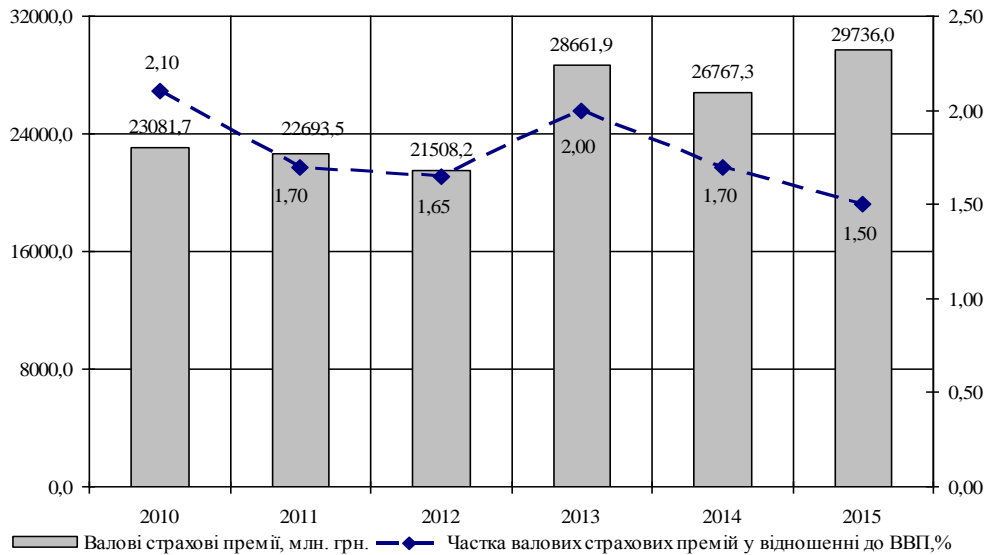

Рис. 1. Динаміка страхових премій та їхні частки у ВВП за 2010–2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

Приріст чистих страхових премій за 2015 р. (+20,2 %) сформувався за рахунок суттєвого збільшення надходжень платежів з автострахування (+23,1 %), страхування відповідальності перед третіми особами (+107,2 %), страхування вантажів та багажу (+45,9 %), медичного страхування (+23,6 %), авіаційного страхування (+60,6 %) [8].

Зростання обсягів валових страхових виплат за 2015 р. відбулося за всіма основними системоутворюючими видами страхування. Так, збільшилися валові страхові виплати за такими видами страхування, як автострахування (збільшення валових страхових платежів на 10,9 %) й

страхування життя (збільшення валових страхових виплат на 252,4 млн грн) (рис. 2).

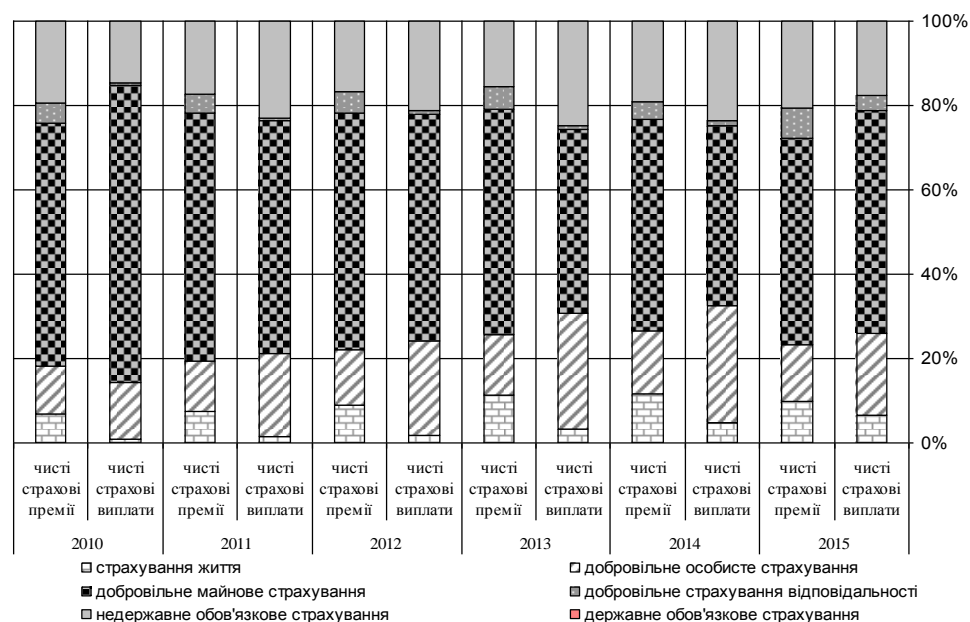

Рис. 2. Динаміка чистих страхових премій та виплат у розрізі видів страхування за 2010–2015 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [8]

Станом на 01.01.2016 перерозподіл чистих страхових премій відбувся на користь таких видів страхування, як страхування відповідальності перед третіми особами – до 6,2 %, страхування вантажів і багажу – до 5,6 % й автострахування – до 32,8 %. Поряд зі зростанням перелічених напрямів страхування зменшення чистих страхових премій відбулося зі страхування життя – до 9,8 % та страхування майна – до 9,8 %.

Отже, за результатами виконаного дослідження вважаємо за доцільне визначити недоліки розвитку вітчизняного страхового ринку, а саме:

- зниження якості виконання зобов'язань страховиками перед страхувальниками за договорами страхування;
- низький рівень надання страхових послуг і обмеженість їхніх пропозицій;
- зниження рівня довіри страхувальників до страховиків;
- недостатньо розвинена мережа продажів страхових продуктів тощо.

Відтак дослідження показали, що подальший розвиток страхового ринку вимагає:

- зростання показників на основі стимулювання попиту на страхові послуги й сприяння підвищенню страхової грамотності населення й бізнесу;
- збільшення місткості страхового ринку;
- подолання структурних диспропорцій шляхом зниження частки обов'язкових видів страхування в сукупних внесках і підвищення ефективності роботи систем обов'язкового страхування;
- розвитку інфраструктури страхового ринку;
- підвищення ефективності страхових організацій на основі конкуренції й транспарентності;
- розвитку саморегулювання; удосконалення страхового законодавства;
- підвищення надійності вітчизняного страхового ринку.

ВИСНОВКИ

З метою вдосконалення діяльності страхового ринку доцільним, на нашу думку, є впровадження низки заходів, зокрема:

- доречним є підвищення уваги до розвитку страхування інноваційних ризиків, яке є недостатньо представленим на вітчизняному ринку;

- з метою пропагування й розвитку добровільного страхування доцільним є розширення можливості використання страхових послуг різними верствами населення, зокрема малозабезпеченими громадянами;

- на законодавчому рівні необхідно врегулювати питання щодо розширення способів реалізації страхових послуг, включаючи електронні продажі страхових послуг за окремими видами страхування;

- сприяти подальшому розвитку добровільного медичного страхування;

- використовувати механізм страхування цивільної відповідальності та інших інструментів для захисту інтересів громадян у випадку заподіяння їм шкоди особами, діяльність яких пов'язана з перебуванням і масовим скупченням громадян.

Реалізація переліченого комплексу заходів сприятиме розширенню потенційних страхувальників, забезпечить доступність страхових послуг для всіх категорій громадян і юридичних осіб, дозволить уникати ризиків тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
2. Про страхування : закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР (у редакції від 01.04.2016, підстава 922-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації :

монографія / [Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. та ін.]. – Суми : Університетська книга, 2011. – 388 с. 4. Страхові послуги : підручник [у 2 ч. Ч. 1] / Базилевич В. Д., Пікус Р. В., Приказюк Н. В. та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Логос, 2014. – 496 с. 5. Страхування : підручник / керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець, д-р екон. наук, проф. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с. 6. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра, 2007. – 376 с. 7. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01 / В. М. Фурман ; Держ. установа «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2006. – 36 с. 8. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>. 9. Ліга страхових організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainsur.com/stats/non-life/>.

Дата надходження до редакції – 14.04.2016 р.